

A kétféle megközelítés vitája tovább folytatódik, és remény van arra, hogy a vita termékeny és eredeti szempontok kiindulópontjává válhat. Én magam – javíthatatlan eklektikusként – továbbra is a két irány szintézisére törekszem. Ugyanakkor fontosnak tartom, hogy a narratív elemzések ne csupán ezoterikus módszertani és elméleti finomságokra koncentrálnak, hanem őrizzék meg eleven kapcsolatukat az oral historyval mint történeti forrással. A magam részéről a traumák valóságát és azok megélési módjainak sokféleségét szeretném kutatni a továbbiakban is.

Hivatkozott irodalom

Ehmann Bea (2002): *A szöveg mélyén: a pszichológiai tartalomelemzés*. Budapest: Új Mandátum.

Erős Ferenc (2001): *Az identitás labirintusai*. Budapest: Janus–Osiris.

Erős Ferenc, Kovács András és Lévai Katalin (1985): Hogyan jöttem rá, hogy zsidó vagyok? Interjúk. In *Medvetánc* 2–3: 129–144.

László János (2005): *Narratív pszichológia*. Budapest: Új Mandátum.

Vajda Júlia és Kovács Éva (2002): *Mutatkozások. Zsidó élettörténetek*. Budapest: Múlt és Jövő.

Gyáni Gábor (történész, MTA Történettudományi Intézet, ELTE TáTK) Miért paradigmaticus az oral history?

Az oral history gyűjtőnévvel illetett kutatói módszer és történeti narratíva – számomra legalábbis – jól példázza a történetírás ma aktuális problémáit. Ezek egyike a múlt lezáratlansága vagy lezártága körüli régi dilemma, nevezetesen, hogy a befejezettek gondolt múlt történelmiesíthető-e csupán, illetve mi számít (véglegesen vagy megnyugtatóan) lezárt múltnak. Az oral history ugyanis folytonosságot teremt a múlt és a róla szóló, a történeti beszámoló igényét magának vindikáló beszéd között. Azaz: felrúgja a régi dogmát, mely szerint kizárólag az aktualitását veszített múlt vizsgálható a *sine ira et studio* jegyében, vagyis igazi történész módjára. Ráadásul az oral history közvetlenül a személyes emlékezet közegeiben keletkezik, ilyenformán ez a kutatási és elbeszélési mód szorosan összefügg a kollektív emlékezet jelenségével. Márpedig annak assmanni újrafogalmazása szintén fellazítja a hagyományosan merev elválasztást a múlt és a jelen fogalmai közt, miután posztulálja a kommunikatív és a kulturális emlékezet meglétét, melyet a floating gap köt össze vagy különít el egymástól.

Az oral history egy további fontos episztemológiai hozadéka a forrás és a valóság (amire a forrás referál) viszonyának új megvilágításba helyezése. Nem vitás, hogy az általa szolgáltatott dokumentáció a szubjektív hang elsőrendű megnyilatkozása. De vajon, fűzhetjük tovább a gondolatmenetet, nem áll *ez mutatis mutandis* a történész által használni szokott összes többi történelmi nyomra is? Ennek igazsága a narratív források esetében talán minden további nélkül nyomban elismerhető. S mi a helyzet vajon a bürokratikus működés dokumentumaival (a jogbiztosító funkciót betöltő középkori oklevelekkel, a hivatali aktákkal, az adó behajtását előkészítő összeírásokkal és így tovább)? Nincs ez szerintem másként az utóbbiaknál sem, vagyis minden ránk maradt dokumentum szubjektív forrás, amennyiben egy bizonyos célból, egy meghatározott eljárás szabályai szerint készül, és ennek a (fogalmi) keretei közt vet csupán fényt a valamikori valóságra. Nincs tehát abszolút tanúbizonyosság, amin elindulva akként rekonstruálhatnánk a valamikori valóságot, ahogyan az valóban megtörtént.

Az oral history megjelenésének és térhódításának további fontos velejárója, hogy ráébredt bennünket az elmondható történetek sokaságára és sokféleségére. Közhely, hogy ugyanaz az interjúalany is másként „emlékezik” a vele megtörtént dolgokra, ha különböző időben és helyzetekben beszélünk vele ugyanarról a személyes múltról. S természetesen az ebből az anyagból szerkesztett oral history történelem is több különféle történetet tárhat az olvasó elé – aminek a szelekció és az azt vezérlő szempont a közvetlen oka. Márpedig ez utóbbi a történetírás mondhatni általános vonása, mely hivatásos történetmondás többnyire az egyetlen múlt, többféle történelem elvét váltja valóra (pedig a hite szerint nem ezt kellene tennie).

S végül, az oral history arra is rávezet bennünket, hogy a történetmondás, mint afféle szolgáltatás, alternatív formákban (eltérő műfajokban) képes számunkra továbbadni a múlt „üzenetét”. Jellegéből adódóan „a tanúk megszólalnak, és hitelesen vallanak a múltról”, igénynek (elvárásnak) megfelelően a nyers formában közreadott eredeti emlékezésanyagok (kvázi forráskiadványként) keltik-kelthetik az autentikus történetmondás képzetét (ami, persze, pusztá illúzió). Analitikus módon is található azonban a múlt oral historyba foglalt képe, midőn a kutató forrásként használja fel azt saját története(i) elmondása végett. S kiegészítő (akár színesítő, akár értelmező) szerepben, a hagyományos történetírói narratívába beépítve is jól hasznosulhat az oral history. Mindez beszédesen jelzi az eltérő olvasói igények hatását a narrátor megválasztott beszédmódjára, amely így egyformán legitim módját képviseli a történeti működésnek. Ahogy persze nincs ez másként általában véve a történetírásban sem.

K. Horváth Zsolt (történész, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet)

A megtisztelő felkérésre adott válaszom egyetlen problémára szorítkozik: az empirikus kutatás, történeti gyakorlat szintjén mit gondolok egy szubjektumhoz tapadó forrás értékéről.

A szóbeli történeti források alkalmazásának elméleti dilemmáiról, azt hiszem, már – magyar nyelven is – szinte minden fontos, megkerülhetetlen dolog elhangzott. Ezen a ponton be kell vallanom, korábbi lelkesedésemet némileg korrigálva, hogy – a német *Alltagsgeschichte*, de főként a jóval öreflektivebb olasz *microstoria* teljesítményéből kiindulva – az interjú felhasználhatóságának helyét, mértékét önmagamban részben felülbíráltam. Röviden annyit lehetne erről elmondani itt, hogy a biografikus módszer – melyet az olasz társadalomtörténet preferál, s melyet magamhoz is közelítek gondolok – nem több, mint a mikrotársadalom vizsgálatának helye, plasztikusabban „ürügye”, s az adott esetben felhasznált interjúkra felettébb gyanakodva tekintenek a történészek. Nem a „régí nóta”, vagyis a szóbeli források történeti „hitelessége” okán, sokkal inkább azért, mert az ilyen természetű dokumentumok többnyire az életút linearitását, homogenitását, befejezettségét tárják elénk. A *microstoria* életrajzi eljárása az „én”-t, az egyént inkább a mindennapos konfliktusokban, kisebb-nagyobb esetpatétkban megnyilvánuló megélt tapasztalat fényében kívánja vizsgálni. Kevésbé a lineáris módon elmesélt tanúságtételekre koncentrálnak munkája folyamán, merthogy azok akarva-akaratlanul az „én” retrospektív módon kikerekített, elrendezett „arcélét” mutatják, hanem azokban az egyéni élményekben, a külső politikai-társadalmi világgal való konfrontációkban keresi az individuum különösségét, amelyek az „én” egyediségének, helyettesíthetlenségének forrásai. Különösen problematikus tehát, hogy az interjú múlthoz való viszonya *nem dialogikus* természetű, a megjelenítendő „én” nem dinamikájában, hanem – az interjú